

УДК 338.24(477)

Носирєв О. О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ОКРЕМІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Розглянуто питання методологічного аналізу економічного потенціалу регіонів. На основі дослідження складових економічного потенціалу регіону сформульовані пропозиції щодо механізму організаційно-економічного забезпечення підвищення економічної ефективності від залучення фінансових та інвестиційних ресурсів, забезпечення умов впровадження інновацій, ефективного використання виробничого потенціалу. Запропоновано основні напрямки стратегії регіонального розвитку в контексті підвищення ефективності використання складових економічного потенціалу.

Ключові слова: економічний потенціал, інвестиції, інноваційний потенціал, регіональна політика, виробничий потенціал.

Постановка проблеми. Управління комплексним розвитком регіону повинно ґрунтуватися, насамперед, на залежності економічних можливостей регіону від ефективності функціонування виробництва і благополуччя кожного господарюючого об'єкта території від результатів його діяльності. Тобто регіональна економічна політика має на меті збалансований пропорціональний розвиток регіонів та підвищення добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В різні історичні періоди над питаннями оцінки економічного потенціалу регіону працювало багато вчених-економістів. Серед них можна виділити Б.М. Мочалова, З.В. Герасимчук, О.М. Тищенко, М.А. Хвесика, Л.М. Горбача, В.П. Волкова, Д.В. Клинового, Ю.Г. Королюк та ін. Досліджуючи існуючі методичні підходи до оцінки стратегічного потенціалу регіону, варто зазначити, що авторами розглядаються різноманітні методики аналізу та оцінки окремих структурних складових стратегічного потенціалу регіону (фінансового, трудового, виробничого, інформаційного, інфраструктурного, зовнішньоекономічного, інвестиційного, природно-ресурсного, інноваційного тощо), проте, відсутні роботи, де було б запропоновано комплексну методику аналізу та оцінки стратегічного потенціалу регіону.

Мета дослідження. Основною метою дослідження є розробка методики аналізу та оцінки стратегічного потенціалу регіону. Складність даної задачі полягає в тому, що стратегічний потенціал регіону – це складна система, всі елементи якої функціонують одночасно й в сукупності, а обрати найважливіший з них – проблематично. Найбільш об'єктивним методом дослідження стратегічного потенціалу регіону є системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Економічний потенціал регіону зазвичай розглядають як сукупні можливості регіону, його підприємств та окремих суб'єктів господарювання визначати, формувати й найбільш ефективно забезпечувати та задовольняти суспільні потреби (фактичні та потенційні) в процесі взаємодії з оточуючим середовищем і раціонально використовувати ресурси з метою забезпечення економічного зростання, суспільного добробуту, підвищення еколого-економічної безпеки регіону та країни в цілому. Економічний потенціал характеризує здатність суспільства виробляти товари і послуги, забезпечувати розширене відтворення для задоволення споживчих потреб та поліпшення якості життя населення [1, с. 76]. Величина економічного потенціалу визначається кількістю та якістю наявних економічних ресурсів, що можуть бути залучені до суспільного

виробництва, а також умовами, що забезпечують їхнє ефективне використання.

Одним з перших економістів, який вивчав проблему сутності та структури економічного потенціалу (ЕП), був Б.М. Мочалов. При оцінці вартості економічного потенціалу він пропонував розглядати її як суму вартості витрат минулої праці у вигляді основних виробничих фондів (ВФ) та матеріальних витрат (МВ), які входять до складу валового суспільного продукту, а також витрат праці на створення національного доходу (НД) плюс вартісна оцінка природних ресурсів (ПР). Таким чином, ним пропонувалось розраховувати економічний потенціал за наступною формулою (1):

$$EP = BF + MB + ND + PR \quad (1)$$

О.М. Тищенко досліджував методики оцінки економічного потенціалу регіону займався. Він розробив методику інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР з урахуванням впливу складових його елементів, яка ґрунтується на використанні методів таксономічного аналізу та моделі еластичності. В основу цього методу покладено розрахунок впливу різних ознак інвестиційного, інноваційного, природно-ресурсного та трудового потенціалів на інтегральну оцінку ефективності використання ЕПР [2, с. 142].

За Д.В. Клиновим та Т.В. Пепою, економічний потенціал країни за рік (ЕПКр) розраховується за формулою (2):

$$EP_{кр} = EP_{ер} + EP_{нр} + EP_r \quad (2)$$

де $EP_{ер}$ – сукупний річний економічний потенціал країни;

$EP_{нр}$ – економічний потенціал ресурсів, не використаних в даному році для потреб суспільного виробництва;

EP_r – додаткові нові потужності, освоєні за рік і використані в суспільному виробництві.

Спеціалізацію регіонів держави визначають за певними показниками, хоча у літературі з приводу цього існують значні критеріальні відмінності. Найбільшого поширення набули такі розрахункові показники [3, с.46]:

1) коефіцієнт міжрайонного вивозу продукції даного виду економічної діяльності (коефіцієнт товарності), який розраховують відношенням вартості продукції даного виду економічної діяльності, що вивозиться за межі регіону, до загальної вартості продукції виду економічної діяльності, що виготовляється в регіоні. Види економічної діяльності, по яких більша частина продукції вивозиться за межі країни (регіону), належать до спеціалізованих;

2) коефіцієнт локалізації (спеціалізації, зосередження), який визначається відношенням

частки певного виду економічної діяльності у загальному обсязі виробництва регіону до частки того ж виду економічної діяльності у виробництві країни. Якщо при розрахунку коефіцієнт локалізації дорівнює або більший за одиницю, то вид економічної діяльності в регіоні належить до спеціалізованого; якщо менше за одиницю – він має обслуговуюче значення;

3) коефіцієнт виробництва продукції на душу населення, який визначається відношенням частки виробництва продукції виду економічної діяльності регіону у виробництві продукції відповідним видом економічної діяльності в масштабі всієї країни до питомої ваги чисельності населення регіону у загальній чисельності населення країни. Види економічної діяльності, по яких коефіцієнт виробництва продукції на душу населення вищі за одиницю, належать до спеціалізованих. Якщо ж коефіцієнти більші за два, то це свідчить про високу товарність даного виду економічної діяльності.

Важливою складовою економічного потенціалу регіонів є виробничий потенціал. Виробничий потенціал регіону має конкретну вартісну оцінку і функціонує в різних формах виробничого капіталу. Форми виробничого капіталу:

- основний та обіговий;
- фонди обігу;
- обігові кошти.

Найважливішим є показник основних фондів підприємств, які характеризують загально-потенційні можливості регіону. Характеристика виробничого потенціалу регіону має проводитися через його галузеву структуру і за формами власності основних фондів регіону. При управлінні виробничим потенціалом особлива роль надається економічним методам (програми соціально-економічного розвитку регіону). Кількісні характеристики виробничого потенціалу регіону доповнюються якісними характеристиками (ступінь зношення основних фондів – основна з них). Аналіз виробничого потенціалу регіону не повинен бути лише зрізом його певного статичного стану, а має допо-

внюватися динамічними змінами за певний проміжок часу [1, с. 82].

На сьогодні регіонам України здебільшого притаманна орієнтація на традиційні ресурси та фактори конкурентних переваг. Ресурси, що пов'язані з інноваційною та інституційною складовими економічного зростання, задіяні значно меншою мірою:

- по-перше, однією з фактичних конкурентних переваг, яка експлуатується в Україні, залишається низька ціна робочої сили, що, у свою чергу, гальмує інноваційні процеси через відсутність зацікавленості в заміщенні людської праці технікою. Додатковим чинником відносно низького рівня заробітної плати і неякісних умов праці є низький рівень організації ринку праці та слабка самоорганізація найманих працівників з метою відстоювання власних інтересів;

- по-друге, у більшості регіонів України природні ресурси використовуються екстенсивним шляхом. Традиційна спеціалізація таких індустріальних лідерів як Донецька, Луганська, Дніпропетровська області базується, в першу чергу, на експлуатації мінеральних ресурсів, якими вони забезпечені достатньо у порівнянні з іншими регіонами України [4, с. 115].

Але така орієнтація має достатньо обмежені перспективи з огляду:

- на поступове вичерпання мінеральних (рудних та вугільних) ресурсів;
- на порушення екологічного балансу в регіонах; забруднення навколишнього середовища, що погіршує демографічну ситуацію в цих регіонах та в країні в цілому;
- на вразливість ресурсо- та енергомістких галузей до зростання світових цін на енергоносії.

Інвестиційний потенціал є важливою складовою економічного потенціалу регіону. Саме інвестиційний потенціал регіону найповніше та найсистемніше дозволяє відобразити реалії, перспективи та можливості кількісного та якісного зростання інвестування в регіоні та визначити коло необхідних і найдоцільніших для кожної території заходів, інструментів і механізмів інвестиційного розвитку. Ефективний та послідовний процес формування і нарощування інвестиційного потенціалу регіону є запорукою того, що інвестиційна активність в ньому активізується, стане прогнозованою та адекватною можливостям і потребам регіону.

Інвестиційний потенціал реалізується за рахунок економічного потенціалу при відповідних умовах. Тобто, наявність економічного потенціалу у країні приваблює інвесторів, але рівень інвестиційного потенціалу характеризується показниками швидкості та легкості реалізації потреб інвестора, тобто, якщо економічний потенціал – це економічні можливості держави, що можуть бути використані для забезпечення всіх її матеріальних та інших потреб, то інвестиційний потенціал – це можливість використання економічного потенціалу країни (регіону, підприємства) для реалізації намірів, забезпечення потреб та очікувань інвестора [4, с. 243].

Під інноваційним потенціалом регіону варто розуміти сукупну здатність науково-технічних знань і практичного досвіду, якими розташовує суспільство

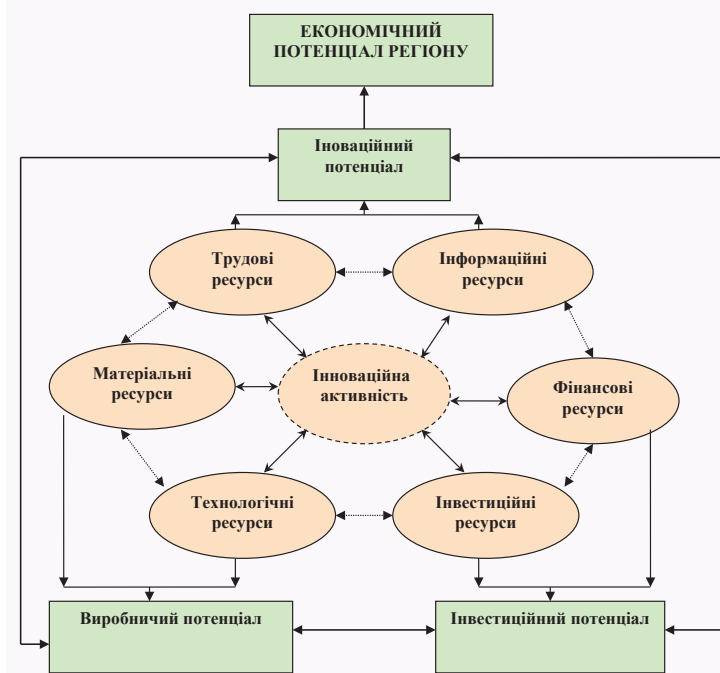

Рис. 1. Складові економічного потенціалу регіону (узагальнено автором)

на даному етапі його розвитку, щоб забезпечити найповніше використання ресурсів економічного потенціалу. Використання ресурсів в межах інноваційного потенціалу має бути цілеспрямованим й певним чином організованим з метою формування, узгодження і реалізації інноваційних потреб підприємств, регіонів, суспільства в цілому [5, с. 294]. Отже, структурована визначеність ресурсних елементів є запорукою появи синергізму як найважливішої системно-якісної характеристики інноваційного потенціалу. Інтегральний підхід дозволяє доповнити уявлення про взаємозв'язок ресурсних складових інноваційного потенціалу: можлива інтеграція ресурсних елементів інноваційного потенціалу в певні комплекси, що дозволяє найефективніше маневрувати фінансами, фондами, персоналом, інформацією тощо.

Взаємозв'язок складових економічного потенціалу регіону та ресурсів, що формують окремі складові економічного потенціалу схематично узгалянено на рисунку 1.

Накопичення позитивних змін в інноваційному потенціалі регіону створює умови для переходу до циклу його гнучкого розвитку, коли формування потенціалу відбувається на якісно новому рівні, прискорюються процеси розробки й впровадження нових підходів, методів і схем оптимізації структури ресурсно-функціональних потенціалів, їхньої оцінки і використання. Визначаючи особливості циклів формування і розвитку інноваційного потенціалу регіону, відзначимо, що існує діалектичний взаємозв'язок між стійкістю потенціалу, коли він відтворюється в межах старої якості і гнучкого розвитку, коли потенціал відтворюється на якісно новому рівні.

Для формування ефективної державної політики щодо скорочення відмінностей у соціально-економічному розвитку регіонів та розробки єдиних стандартів визначення ефективності реформ, що здійснюються на регіональному рівні, а також для моніторингу економічної безпеки окремих областей необхідно розробити інструментарій, що дозволяє здійснити оцінку як потенціалу та конкурентоспроможності регіону, так і ефективності використання цього потенціалу. Крім того, наявність єдиних показників дозволить створити сприятливий клімат для розвитку підприємництва та покращення інвестиційного клімату і здійснення більш збалансованої державної політики. При здійсненні порівняльної оцінки потенціалу регіону повинні враховуватися такі основні принципи: комплексність оцінки, що дозволяє враховувати усі найважливіші показники; системність оцінки, що передбачає врахування взаємозв'язків базових показників та характеристик регіонального розвитку; відповідність системи індикаторів завданням щорічного аналізу та прогнозування економічного та соціального розвитку регіонів; максимальна інформативність відповідних органів про результати оцінки рівня розвитку регіонів, що надає можливість прийняття оптимальних рішень на національному та регіональному рівнях державного управління [6]. Політика щодо підтримки регіонального розвитку має спрямовуватися на активізацію всього ресурсного потенціалу регіонів як основи зміцнення їхньої конкурентоздатності. Одним з напрямків розвитку регіону, який здатен забезпечити зростання конкурентоспроможності його економіки, є застосування кластерного підходу [7, с. 87] до побудови або реструктуризації регіональних економічних систем. Використання такого підходу дозволяє визначити пріоритети

економічного розвитку на мезо- та мікроекономічному рівні для формування вектора соціально-економічного розвитку регіону.

Основною метою структурної перебудови економіки регіону повинна виступати адаптація його виробничих структур до умов економічної самостійності та ринкових відносин, а також поступова інтеграція у світовий ринок шляхом пріоритетного розвитку тих галузей і підприємств, які зможуть виробляти конкурентоспроможну на внутрішньому і зовнішньому ринках продукцію. Головним критерієм формування нової структури економіки повинно стати забезпечення оптимального використання наявних ресурсів з максимальними темпами економічного зростання. Важливим напрямком структурної перебудови регіональної економіки є розвиток виробництв, які орієнтуються на місцеві ресурси або ж використовують у своїй діяльності вторинну сировину. Для регіональних структур економіки вкрай важливо здійснити стратегію ресурсозбереження, яке, з одного боку, забезпечує скорочення питомого витрачання природної речовини на одиницю кінцевої продукції, а з іншого — зменшує негативне навантаження на навколишнє середовище. В свою чергу, обмеженість традиційних природних багатств, зростаюча потреба в них стимулюють процеси вдосконалення технологій на базі найповнішої утилізації первинної сировини. Ресурсозбереження і оздоровлення природного середовища — це два боки єдиного процесу досягнення еколого-економічної збалансованості у функціонуванні господарського комплексу регіону [8, с. 152].

Зростання економічного потенціалу регіону, його інфраструктурні перетворення і господарський попит важливі, а в багатьох випадках є вирішальною (наприклад, для виходу регіону з економічної депресії) умовою регіонального розвитку. Проте, зростання виробництва в окремих регіонах, реалізоване без врахування твердих вимог регіонального розвитку (гуманізація, соціальна орієнтація, стійкість, збалансованість) часто супроводжується деградацією соціально-демографічного, природно-ресурсного, екологічного, соціо- і етнокультурного й інших компонентів регіональних систем і часто навіть ініціює цю деградацію.

Висновки і пропозиції. Реалізація регіональної структурної політики, здійснення структурних трансформацій регіональної економіки можливі за умови їх повноцінного інституційного забезпечення. Останнє включає систему законодавчого і нормативного врегулювання структурних зрушень, відповідну організаційну та функціональну структуру державного і регіонального управління, систему відносин, взаємозв'язків, економічних і правових принципів та комунікацій з приводу забезпечення адекватних динамічному зовнішньому і внутрішньому середовищу структурних змін у розвитку регіональної системи. Основними напрямками підвищення економічного потенціалу регіонів України є забезпечення зростання ділової активності суб'єктів господарювання регіонів у таких сферах: збільшення випуску високотехнологічної, конкурентоспроможної на світовому ринку продукції; впровадження інновацій та розвиток трудомістких галузей економіки (приладобудування, точного машинобудування, радіотехніки); сприяння впровадженню ресурсо- та енергозберігаючих технологій і систем управління якістю; створення сучасної виробничої та транспортної інфраструктури; підвищення соціально-інфраструктурної комфортності території (шляхом завершення

будівництва соціально важливих об'єктів) та ін. Враховуючи те, що регіон — це складне багатоконпонентне територіальне утворення, розробка та здійснення регіональної політики повинні охоплювати всі її складові, тим більше, що соціальні, екологічні складові певною мірою характеризують ефективність економічних перетворень. Саме тому

ще однією важливою проблемою у формуванні та реалізації регіональної політики є перетворення соціальної політики з засобу у мету всіх економічних перетворень. Це, в свою чергу, сприятиме гармонізації відносин центру та регіонів, забезпечуватиме умови для реального підвищення добробуту людей.

Список літератури:

1. Степаненко С.В. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу регіону та управління ним [Текст] / С.В. Степаненко // Державне будівництво. — ХаріНАДУ. — 2013. — № 1. — С. 75-83.
2. Тищенко О.М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу [Текст] / О.М. Тищенко. — К. : ВНМУ, 2004. — 350 с.
3. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону [Текст] : монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. — Луцьк : ЛДТУ, 2002. — 248 с.
4. Ковальська Л.Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення [Текст] : монографія. — Луцьк : Надстиря, 2007. — 420 с.
5. Солоха Д.В. Інноваційний потенціал регіону — циклічність функціонування й розвитку [Текст] / Д.В. Солоха // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки», 2001, № 6, Т. 2. — С. 293-296.
6. К. І. Оксенюк. Методика оцінки стратегічного потенціалу регіону [Електроний ресурс]. Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?operation=1&iid=174>. 15.12.2013. Загол. з екрану..
7. Королюк, Ю. Г. Виявлення перспективних кластерних формувань як засіб управління соціально-економічним розвитком регіону: синергетичні аспекти [Текст] / Ю. Г. Королюк // Економіка та держава. — 2010. — № 12. — С. 87-89.
8. Волков В.П. Інвестиційно-інтеграційні технології соціально-економічного розвитку регіону [Текст] : монографія / В.П. Волков, Л.А. Горошкова, М.О. Панкова. — Запоріжжя : ЗНУ, 2011. — 307 с.

Носырев А. А.

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

НЕКОТОРЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Резюме

Рассмотрены вопросы методологического анализа экономического потенциала регионов. На основе исследования составляющих экономического потенциала региона сформулированы предложения относительно механизма организационно-экономического обеспечения повышения экономической эффективности от привлечения финансовых и инвестиционных ресурсов, обеспечения условий внедрения инноваций, эффективного использования производственного потенциала. Предложены основные направления стратегии регионального развития в контексте повышения эффективности использования составляющих экономического потенциала.

Ключевые слова: экономический потенциал, инвестиции, инновационный потенциал, региональная политика, производственный потенциал.

Nosyriev O. O.

National Technical University «Kharkiv Polytechnical Institute»

SOME METHODOLOGICAL ASPECTS OF REGIONAL ECONOMIC RESEARCH BUILDING

Summary

The discusses the methodological analysis of the economic potential of the regions in the article. On the basis of research components of the economic potential of the region makes proposals concerning the mechanism of organizational and economic support for improving effective economic from attracting financial and investment resources, develop capacity to implement innovations, effective utilization of productive capacity. The main directions of the regional development strategy in the context of efficiency components of the economic potential.

Key words: economic potential, investment, innovation potential, regional policy, production capacity.